

др Зоран Ивошевић
судија Врховног суда Србије

ЈАВНИ КОНКУРС И ЗАШТИТА АУТОРСКИХ ПРАВА

Коментар пресуде Врховног суда Србије
Гж. 253/93 од 6.4.1994. године

Јавни конкурс се, у области ауторских права, обично користи за награђивање књижевних, музичких, музичкосценских, сликарских, вајарских, архитектонских, споменичких и других уметничких дела, али и проналазака, техничких унапређења, заштитних знакова, жигова, логотипа, меморандума и других духовних творевина.

У овом случају јавни конкурс је расписан за орочену израду идејног пројекта Спомен обележја "Сремски фронт", који аутору најбољег пројекта обећава највећу новчану награду, откуп и израду Спомен обележја по његовој замисли. Конкурс је расписао Одбор за изградњу Спомен обележја, чије обележје је законом преузела СФР Југославија. Она је, међутим, тај закон ставила ван снаге, па до реализације Спомен обележја по првонаграђеном пројекту није дошло. Оно је, ипак, саграђено по пројекту другог аутора, при чему су, изгледа, коришћена и нека идејна решења из првонаграђеног пројекта.

Тужилац је, као аутор првонаграђеног пројекта, тражио да се према туженима - СР Југославији и АП Војводини: 1) утврди постојање правног односа који произлази из јавног конкурса за израду идејног пројекта Спомен обележја објављеног у листу "Борба" 6. јуна 1974. године, 2) утврди чињеница да је на том конкурсy био првонаграђен тужиочев идејни пројект и да је на основу тога донет савезни Закон о обезбеђењу средстава за финансирање и изградњу Спомен обележја, 3) утврди да су тужени искористили тужиочев пројект у изградњи Спомен обележја по пројекту другог аутора и тако повредили његова ауторска права.

Окружни суд у Београду је пресудом П. 13/93 од 15.7.1993. године одбио захтев тужиоца, тако да је он поднео жалбу. Испитујући побијану пресуду, у смислу члана 365. Закона о парничном поступку, Врховни суд Србије је одлуком Гж. 253/93 од 6.4.1994. године (која је и предмет коментара) жалбу тужиоца делимично усвојио а делимично одбио. При том је указао на нека важна правна питања. Да их размотримо!

I. ПРАВНА ПРИРОДА КОНКУРСА

Правни односи поводом јавног конкурса за награђивање ауторских дела, не могу се разумети без претходног одређивања његове правне природе. Због тога се пресуда најпре о томе и изјашњава:

"Одбор за обележавање Сремског фронта расписао је општи југословенски анонимни конкурс за израду идејног пројекта Споменика палим

борцима НОВ Југославије на Сремском фронту 1944-1945. године у атару села Адашевци код Шида, који је објављен у листу "Борба" 6. јуна 1974. године и на коме је прву награду добио идејни пројект тужиоца.

На овај начин успостављен је правни однос између расписивача конкурса и тужиоца. Тај однос није ближе одређен ни у тужби ни у првостепеној одлуци. Како то, по члану 186. став 3. Закона о парничном поступку, није сметња за решавање спора, овај суд налази да је реч о правном односу насталом из јавног обећања награде, у смислу чл. 229. до 233. Закона о облигационим односима. Конкурс за израду идејног пројекта Споменика, као и сваки конкурс из члана 323. Закона о облигационим односима, представља једнострану изјаву воље расписивача да награди и откупи најбоље пројекте. Тужилац, као аутор најбољег пројекта, добио је прву награду од 80.000 динара и откуп од 15.000 динара. Осим тога, расписивач конкурса се, тачком VIII Услови конкурса, обавезао да се идејни пројекат тужиоца користи за израду главног извођачког пројекта, што је значило да се Споменик по њему и сагради. Ова обавеза није испуњена па је тужилац зато и поднео тужбу у овој парници".

Једнострана изјава воље се јавља у два облика: јавно обећање награде и хартија од вредности. Овде је реч о првом облику.

Јавно обећање награде, према чл. 229. до 233. Закона о облигационим односима, може имати општи и посебан вид. Општи је инволвиран у јавни оглас а посебан, у јавни конкурс.

Обећање награде ономе ко изврши одређену радњу, постигне неки успех, нађе се у одређеној ситуацији или испуни неки други услов, учињено јавним огласом, обавезује обећаваоца да испуни обећање. Ако се оно односи на какво наградно такмичење, мора бити одређен и рок за испуњење услова, у ком случају је обећање неопозиво. Неорочено обећање се може опозвати (онако како је и учињено), али онај ко је поступио по огласу а није знао за опозив има право захтевати обећану награду, док онај ко је до опозивања учинио издатке да би поступио по огласу, има право на њихову накнаду, изузев ако обећавалац докаже да су учињени узалуд. Обавеза обећаваоца награде престаје, ако му нико не саопшти да је поступио по огласу у одређеном року, а ако рок није одређен - истеком једне године од објављивања огласа.

Наведена правила важе и за оглас и за конкурс. Али, за сваки од ових видова постоје и посебна правила, која се тичу услова остваривања права на награду.

У случају јавног огласа, право на награду има онај ко први изврши радњу за коју је обећана награда, а ако ту радњу изврши више лица истовремено, сваком припада једнак део награде, осим кад правичност захтева другачију поделу.

У случају јавног конкурса, о додељивању награде одлучује организатор конкурса или једно, односно више лица које он одређује. Кад су условима конкурса одређена правила награђивања, сваки учесник има право захтевати поништење одлуке о додељивању награде, због повреде тих правила. Својину или које друго право на награђеном делу задржава аутор, ако конкурсом није изричито предвиђено да га стиче организатор конкурса. (1)

Заједничка правила огласа и конкурса и посебна правила конкурса вреде и за односе настале поводом јавног конкурса за израду идејног пројекта Спомен обележје "Сремски фронт". Ти односи су, међутим, специфични по носиоцу обавезе из конкурса, о чему ће управо бити речи.

(1) О јавном обећању награде, види - М. Константиновић, *Облигације и уговори*, 1969, стр. 68 и 69; В. Станковић у уџбенику Ж. Ђорђевића и В. Станковића, *Облигационо право*, 1994, стр. 261. до 263. и 269. до 277, као и у *Коментару Закона о облигационим односима* (рецензија С. Перовић и Д. Стојановић) стр. 682. до 690.; С. Царић, *Коментари чл. 229. до 233. у Коментару Закона о облигационим односима* (редакција Б. Благојевић и В. Круљ), 1980, стр. 594. до 600.; Ј. Радишић, *Облигационо право*, 1988, стр. 317. до 320.

II. НОСИЛАЦ ОБАВЕЗЕ ПО КОНКУРСУ

Носилац права по конкурсy је учесник награђеног ауторског дела. У овом случају, то је тужилац, аутор првонаграђеног идејног пројекта, по коме је Спомен обележје требало бити изграђено. Иако је конкурс био анониман, око његове идентификације није било проблема. Они су, међутим, настали при утврђивању носиоца обавезе, пошто тужба "није уперена према расписивачу јавног конкурса, већ према СР Југославији и АП Војводини".

1. Зашто је носилац обавезе СР Југославија

На ово питање пресуда даје следећи одговор:

"Што се СР Југославије тиче, она је ступила у овај правни однос преузимањем обавезе расписивача конкурса, сходно члану 453. Закона о облигационим односима. То преузимање је било специфично, јер је извршено Законом о обезбеђењу средстава за финансирање изградње "Споменика победе" ("Службени лист СФРЈ" број 29/77), кога је усвојила Скупштина СФРЈ на седници Већа република и покрајина 3.6.1977. године. Тиме је СФРЈ постала учесник овог правног односа. После нестанка те државе, њене обавезе је преузела тужена СР Југославија, у смислу става 2. преамбуле Устава СРЈ ("Службени лист СРЈ" број 1/92). Отуда, она и има стварну легитимацију туженог у овој парници.

Околност да је Закон о обезбеђивању средстава за финансирање изградње "Споменика победе" стављен ван снаге 1986. године, утицао је на извршење обавеза у погледу реализације идејног пројекта тужиоца, али не и на остала дејства те обавезе. Обавеза из правног односа насталог јавним обећањем награде не може се, у смислу члана 230. став 2. Закона о облигационим односима, опозвати једностраним актом. То важи и за обавезу државе, у чијим је рукама доношење закона. Она у овом спору иступа својим доминијумом а не империјумом, тако да је, као парнични субјект, равноправна тужиоцу.

Додуше, стављање ван снаге поменутог закона искључило је могућност реализације тужиоачевог идејног пројекта, али управо то представља повреду тужиоачевих права, за коју одговара држава. У томе и лежи правни интерес тужиоца за утврђење правног односа према СР Југославији, насталог из једностране изјаве воље изражене у јавно објављеном конкурсy (члан 187. став 2. ЗПП).

Носилац обавезе по јавном конкурсy није Одбор за обележавање Сремског фронта, који га је расписао, јер је обавезе тог одбора преузела најпре СФР Југославија а потом СР Југославија. То преузимање је било атипично, пошто није извршено правним послем, већ Законом о обезбеђивању средстава за финансирање изградње Спомен обележја, односно Уставом СР Југославије (2). Али, држава, у чијим је рукама доношење највиших нормативних аката земље, може и то. Она, међутим, не може преузете обавезе мењати нити их се одрећи. И за њу, наиме, важи одредба члана 230. став 2. Закона о облигационим односима да се обећање награде не може опозвати ако је огласом одређен рок за извршење радње, као у овом случају. Зато је укидање Закона о обезбеђивању средстава за финансирање изградње Спомен обележја, могло спречити реализацију првонаграђеног идејног пројекта, али не и искључити одговорност државе за неизвршење преузете обавезе по основу јавног конкурса. Овде је реч о држави као доминијуму, због чега она у овој парници има третман грађанскоправног субјекта.

(2) О типичном преузимању обавезе види - М. Константиновић, *op. cit.*, стр. 115. и 116; В. Станковић, *op. cit.*, стр. 523-525; Ј. Радишић, *op. cit.*, стр. 408-410.

2. Зашто носилац обавезе није АП Војводина

На ово питање пресуда одговара:

"За разлику од СР Југославије, која је законом преузела обавезу расписивача јавног конкурса за израду идејног пројекта Спомен обележја, САП Војводина, односно АП Војводина у саставу Р. Србије, то није учинила ни једним актом. Она јесте потписник Друштвеног договора о обезбеђивању средстава за изградњу и уређене Спомен обележја "Сремски фронт", али се тај договор не односи на преузимање обавезе расписивача конкурса према тужиоцу, већ на реализацију другог пројекта, уместо награђеног.

По Уставу Р. Србије ("Службени гласник РС" број 1/90), АП Војводина није друштвено политичка заједница, већ територијална аутономија у саставу Р. Србије (члан 6). Она више не врши функције државе, али може извршавати законе и друге прописе односно опште акте Р. Србије, кад је то предвиђено законом републике. У односу на СР Југославију не постоји ни та могућност, не само зато што је територијална аутономија изгубила атрибуте државности, већ и због тога што је престала да буде чинилац федерализма.

С обзиром на речено, АП Војводина није могла преузети законску обавезу федерације у погледу реализације идејног пројекта тужиоца. Ако је није могла преузети, није могла постати ни субјект правног односа насталог из општег југословенског конкурса за израду идејног пројекта Споменика борцима Сремског фронта. Зато је првостепени суд правилно поступио што је захтев за утврђивање тог односа према њој одбио.

Околност да је Споменик изграђен на територији Војводине, није довољна за наставак обавезе. Ова чињеница није извор облигације а и релативна је, јер је локација Споменика и на територији села Адашевца, Општине Шид, Р. Србије и СР Југославије.

Ово су били разлози због којих је, у смислу члана 368. Закона о паричном поступку, одбијена жалба и потврђена побijeна пресуда у делу који се односи на утврђење правног односа према друготуженој".

АП Војводина, за разлику од СР Југославије, није преузела обавезе расписивача конкурса за изградњу Спомен обележја, па нема легитимацију носиоца обавезе по том конкурсном. То, међутим, не значи да не може одговарати за повреду ауторских права тужиоца, као потписник Друштвеног договора о обезбеђивању средстава за изградњу и уређење Спомен обележја по пројекту другог аутора.

Овом констатацијом пресуда улази у сферу повреде ауторских права тужиоца и њихове заштите.

III. ПОВРЕДЕ АУТОРСКОГ ПРАВА

Тужилац, као аутор првонаграђеног идејног пројекта, стекао је право да се Спомен обележје сагради по његовом пројекту. То право му је повређено, јер је Спомен обележје изграђено по пројекту другог аутора. Тужилац тврди да је, притом, неовлашћено коришћен и његов идејни пројект, у чему види повреду ауторског права. Првостепени суд се није, у потребној мери, бавио чињеницама у вези са овим тврђењем. То се уочава као мана првостепеног поступка, коју треба отклонити. Наравно, с обзиром на садржину ауторских права и режим њихове заштите. О томе се у пресуди наводи:

"Тужилац, као аутор награђеног идејног пројекта, ужива, у смислу члана 95. Закона о ауторском праву ("Службени лист СФРЈ", бр. 19/78 и 24/86), заштиту моралних и имовинских права. Заштита моралних права, према члану 28. Закона о ауторском праву, тиче се права аутора да буде признат и означен као творац дела, права да се успротиви сваком деформисању,

сакаћењем или другом мењању дела и права да се успротиви свакој употреби дела која би вређала његову част и углед, а може се, према члану 96. Закона о ауторском праву, остварити објављивањем пресуде о повреди тих права, забраном даље повреде или на други начин. Заштита имовинских права аутора, остварује се, према члану 98. Закона о ауторском праву, правом на накнаду штете.

Без обзира што захтев за накнаду штете није постављен, првостепени суд је требало да испита да ли су тужиочева ауторска права повређена, јер и само доношење пресуде о томе, значи сатисфакцију за тужиоца, као аутора. Његов првонаграђени идејни пројект је откупљен, али је он задржао сва морална и имовинска права, што је констатовано у тачки VII Услови конкурса. Првостепени суд ово није испитао, па је чињенично стање у том погледу остало непотпуно утврђено, на шта жалба, у смислу члана 355. Закона о парничном поступку, и указује. Отсуство чињеница о евентуалном искоришћавању награђеног идејног пројекта, чини да се побијана пресуда, у том делу, не може испитати, што представља битну повреду поступка из члана 354. став 2. тачка 13. Закона о парничном поступку, на коју се пази по службеној дужности.

С обзиром на изнето, овај суд је, у смислу члана 369. став 1. и члана 370. став 1. Закона о парничном поступку, укинуо првостепену пресуду у делу који се односи на искоришћавање тужиочевог ауторског дела и предмет вратио на поновно суђење (овај део пресуде има карактер решења).

У поновном поступку првостепени суд ће отклонити речене недостатке, тако што ће испитати да ли су тужени користили идејни пројекат тужиоца, при изградњи Спомен обележја "Сремски фронт" на истој локацији а по пројекту другог аутора, да би, зависно од утврђених чињеница, оценио да ли су повређена његова ауторска права".

Према члану 26. Закона о ауторском праву, постоје ауторска имовинска и ауторска морална права. Чланом 95. Закона о ауторским правима, предвиђено је да лица чије је ауторско имовинско или морално право повређено, може захтевати заштиту тог права и накнаду штете која му је повредом нанета.

Ауторска имовинска права односе се на искоришћавање ауторског дела и преношење ауторских права уз одређену накнаду. Њихова заштита се остварује тужбом за извршење уговора, забрану неовлашћеног искоришћавања дела, утврђивање постојања ауторског права, исплату ауторске накнаде, накнаду материјалне штете или какво друго давање, чињење или нечињење. Ауторска имовинска права трају за живота аутора и 50 година по његовој смрти, ако законом није друкчије одређено. Ако је њихов носилац правно лице, трају 50 година по објављивању. Ова права се наслеђују, док трају.

Ауторска морална права тичу се права аутора да буде признат и означен као творац дела, да се успротиви сваком деформисању, сакаћењу, или другом мењању дела и да се успротиви свакој употреби дела која би вређала његову част и његов углед. Њихова заштита се остварује: објављивањем пресуде којом је утврђена повреда права, накнадним објављивањем имена аутора, забраном даље повреде права, уништавањем плагијата, накнадом нематеријалне штете или на други начин којим се неутралише повреда. Ауторска морална права трају и по престанку трајања ауторских имовинских права. Она су вечна. Зато њихово вршење прелази на наследнике, па се после смрти аутора они јављају као заштитници његових моралних права. Отуда се у пресуди Врховног суда Србије Рев. 87/94 од 1.9.1994. године и каже да "право на накнаду нематеријалне штете настале поводом ауторских моралних права, прелази на наследнике и кад, у моменту смрти аутора, није утврђено правноснажном судском одлуком или писменим споразумом". Али, ова пресуда упозорава да су "морална права аутора, односно његовог наследника, везана за личност, па не могу прећи на другог уговором

о искоришћавању, односно преносу искоришћавања ауторског дела". Осим њих, ауторска морална права може вршити и организација којој је аутор припадао или је, с обзиром на врсту дела, требало да припада.

Тужба у овој парници није искористила све могућности заштите. Она не садржи захтев за накнаду штете, иако би он био најплодотворнији. То међутим, није могло бити разлог да првостепени суд не испита истинитост тужиоцевих тврдњи да је при изградњи Спомен обележја по пројекту другог аутора неовлашћено коришћено његово првонаграђено ауторско дело. Јер, и сам чињенични исказ суда о постојању ове повреде значи сатисфакцију за аутора, чије је дело плагирано. То је био разлог што је Врховни суд, у том делу, укинуо побијану пресуду и предмет вратио на поновно суђење. Притом је првостепеном суду наложио да испита да ли је при изградњи Спомен обележја по пројекту другог аутора, заиста дошло до неовлашћеног искоришћавања ауторског дела тужиоца. Наравно, тужиоцу остаје могућност да преиначењем тужбе постави и захтев за накнаду штете, али сада уз ризик позивања тужених на застарелост.

IV. ЗАШТИТА ПРАВА АУТОРА

Врховни суд је у укидајућем делу своје пресуде (који има карактер решења) дао и упутства која се тичу саме заштите ауторских права:

"Евентуална повреда ауторских права тужиоца не би била у директној вези са правним односом поводом јавно обећане награде по конкурс у идејни пројекат Спомен обележја "Сремски фронт". Тај однос је облигациони и делује између странака који су га успоставили (*inter partes*). Ауторско право делује према свима (*erga omnes*) и зато га може повредити како субјект тог односа тако и свако ко је неовлашћено користио ауторско дело. Стога, у погледу овог захтева, у парници остаје и АП Војводина, као један од учесника Друштвеног договора о обезбеђивању средстава за изградњу и уређење Спомен обележја "Сремски фронт", усвојеног 11. априла 1986. године. То што остали учесници договора нису обухваћени тужбом, није сметња за суђење о овом захтеву, јер у парници о њему тужене повезује идентичност предмета спора па они чине процесну заједницу вољних (а не нужних) јединствених супарничара, што омогућује исход спора и без учесника Друштвеног договора који нису тужени.

Према члану 187. став 1. Закона о парничном поступку, тужба за утврђење се може односити само на постојање, односно непостојање неког права или правног односа, или истинитост, односно неистинитост неке исправе. Из овог произлази да постојање или непостојање неке чињенице, не може бити предмет тужбе за утврђење. Самим тим, ни тужилац у овој парници није могао тражити утврђење чињенице да је на општем југословенском јавном конкурс у израду идејног пројекта Спомен обележја "Сремски фронт" био првонаграђен и чињенице да је на основу тога био донет Закон о обезбеђивању средстава за финансирање и изградњу тог обележја, које су, иначе, неспорна подлога за одлучивање у овој парници.

Пошто је првостепени суд мериторно одлучивао и о тужби за утврђење чињеница, што не спада у судску надлежност, учинио је битну повреду поступка из члана 354. став 2. тачка 3. Закона о парничном поступку, па је овај суд, у смислу члан 396. став 2. Закона о парничном поступку, укинуо тај део првостепене пресуде и тужбу са таквим захтевом одбацио (овај део пресуде има карактер решења)".

Ова упутства тичу се процесне заједнице субјеката који у парници због повреде ауторског права чине тужену страну, као и тужбе за утврђење.

1. Процесна заједница тужених

Права по основу јавног конкурса су релативна и делују између расписивача конкурса и његових учесника. Другим речима, између субјекта односа који је тим конкурсном успостављен. За разлику од њих, ауторска права су апсолутна и делују према свима (3). Зато ова права могу повредити не само расписивач конкурса и његови учесници, него и свако ко неовлашћено користи духовну творевину аутора.

Разликовање ових права дошло је до изражаја у положају АП Војводине, као парничне странке у овом спору. Она није легитимисана у погледу правног односа поводом јавног конкурса, а легитимисана је у погледу повреде ауторских права првонаграђеног на том конкурсном. У спору због ове повреде легитимисани су и СР Југославија, која је преузела обавезе расписивача конкурса, и сви други субјекти који су финансирани изградњу Спомен обележја по пројекту другог аутора, без обзира што нису учесници односа поводом конкурса.

Управо зато што за повреду ауторског права може бити одговоран свако ко је ту повреду учинио, број тужених се може и увећати. Али, ако тужилац не прошири тужбу, положај тужених имаће само СР Југославија и АП Војводина. У спору због повреде ауторског права, тужени чине процесну заједницу вољних јединствених супарничара, која може егзистирати и кад не обухвата све који у њој још могу бити. Према онима који су у њој, парница, по члану 201. Закона о парничном поступку, може бити окончана само на једнак начин (4). Различит начин суђења о захтевима који су постављени, не допушта природа правног односа о којем је реч.

Ако буде истакнут и захтев за накнаду штете, тужени ће, у погледу њега, бити у процесној заједници обичних супарничара, јер се њихова одговорност заснива на солидарној обавези, којој је примерено обично пасивно супарничарство (5).

2. Тужба за утврђење

Пошто предмет тужбе за утврђење не може бити захтев да се утврди постојање или непостојање неке чињенице, првостепени суд није могао мериторно одлучивати о захтеву да се утврди да је тужилац на конкурс за израду идејног пројекта Спомен обележја "Сремски фронт" био првонаграђен и да је за финансирање изградње овог Спомен обележја био донет посебан закон.

У том делу захтева тужба је требало да буде одбачена. Пошто првостепени суд то није учинио, Врховни суд је укинуо побијану пресуду и у том делу одбацио тужбу.

(3) О. Станковић у уџбенику О. Станковића и В. Водинелића, *Увод у грађанско право*, 1994. година, стр. 136.

(4) З. Ивошевић, *Супарничарство*, 1979, стр. 90-103. и *Јединствено супарничарство проналазача у спору о раскиду лиценционог уговора*, *Анали Правног факултета у Београду*, број 6/93, стр. 707-712.

(5) З. Ивошевић, *op. cit.*, стр. 73-86.